

Humanizmus na hlinených nohách

Roman Cardal

19. júla 2022 ✚ Spoločnosť ✚ Filozofia

Plačúci Hérakleitos, smejúci sa Démokritos

zdroj: wikimedia commons

predchádzajúca časť:

Vznešený étos starého materialistu

V minulom príspevku sme sa zamýšľali nad Démokritovým filozofickým pohľadom na človeka. Všimli sme si, že napriek svojmu materializmu prichádza s prekvapivo hlbokými postrehmi o etickej povahe ľudského života. Hoci nezodpovedajú jeho základnému materialistickému krédu, predstavujú *dôležitý myšlienkový stimul*, ktorý odkázal nasledujúcim generáciám.

Citáty z jeho spisov môžu byť prínosné pre tých, ktorí sa nimi zaoberajú po viac ako dvetisíc rokoch neskôr. Dokonca aj dnešným kresťanom prinášajú užitočné poučenie, ktoré by sme v moderných výkladoch kresťanskej etiky často márne hľadali. Problém samozrejme nastáva, keď sa začneme pýtať na konečné dôvody Démokritovho postoja. Ak ich však dokážeme na rozdiel od tohto gréckeho filozofa odhaliť, potom pre nás jeho etické názory nestrácajú na význame.

1. Vášne verus rozum

Démokritos učí, že spokojnosť v živote musí byť *trvalý stav*, a nie gejzírom slastí prerušovaným fázami bolestného nenaplnenia, pretože takýto neusporiadaný život nakoniec vedie k vnútornej rozorvanosti. Preto sa pred očami vážne mysliaceho človeka vynára pravá podoba existenciálneho uspokojenia: „*Tí, čo majú pôžitky brucha, presahujúce pravú mieru v jedení, pití a pohlavnej láske, tí všetci majú krátke a rýchlo pominuté rozkoše – len kým jedia alebo pijú – a za to majú hojné žiale. Túžia totiž stále po tých istých veciach, a ak sa im splní to, po čom túžia, rozkoš rýchlo pominie a nezostane im nič dobré iba krátky pôžitok, a znova potrebujú tie isté veci.*“ Kolotoč túžob a ich uspokojovania sa točí čoraz rýchlejšie, až nakoniec človek *stratí orientáciu v živote a upadne do*

otroctva vlastných emócií.

Navonok sa niektorí môžu zdať silní a odvážni, ale ich vnútro je v úplne opačnom stave: „*Statočný je nielen ten, kto zdoláva nepriateľov, ale aj ten, kto premáha rozkoše; niektorí panujú nad obcami a otročia ženám.*“ Omyl, do ktorého mnohí ľudia upadajú, spočíva v *zámene dobrého a príjemného*: „*Dobro a pravda sú pre všetkých ľudí tie isté, ale príjemné je každému niečo iné.*“ Ak si človek začne vyberať „pravdu“ a „dobro“ podľa vlastných predstáv, zide z cesty vedúcej k pravému naplneniu. To, samozrejme, neznamená, že každú slasť treba držať na krátkej uzde tvrdej disciplíny: „*Volíť si treba nie každú rozkoš, ale rozkoš z krásna*“ – a tomu sa medze nekladú.

Nevykresľuje Démokritos dobrý život ako púť pochmúrneho sebatrýzniteľa? Určite nie. Okrem iného to vyplýva z toho, ako vysoko si cení *zábavu a uvoľnenie*. Vyjadruje to stručne, ale výstižne: „*Život bez slávností – dlhá cesta bez krčiem.*“

Základným majákom na ceste za šťastím nie je vášeň, domnienky či všeobecná mienka, ale iba rozum, ktorý musí byť *patrične vzdelaný*. V čom spočíva jeho vzdelanie? V zhromažďovaní obrovského množstva poznatkov? Démokritos to rozhodne odmieta: „*Mnohí veľmi učení ľudia nemajú rozum.*“ Teda nie *multa, sed multum*, ako neskôr hovorili latinskí myslitelia; nie kvantita, ale kvalita vedomostí je rozhodujúca. Démokritos akoby predvídal Sokrata, keď tvrdí: „*Treba pestovať mnohé premýšľanie, nie mnohú učenosť.*“ Učenosť sa dosahuje osvojením si veľkého množstva poznatkov, čo však automaticky neznamená, že učenec vie, ako sa k nim dospelo. V tom prípade mu chýba niečo podstatné. Je niečo iné vedieť veľa napríklad o ľudskej slobode, ale nevedieť, ako sa k pravde o nej dospelo.

O slobode možno hovoriť do nekonečna bez toho, aby sme poznali *dôkaz jej existencie*. Potom stačí dôslednejšie spochybníť jej existenciu a slobodomyselní intelektuáli bez väčšieho odporu kapitulujú pred determinizmom. V modernej dobe máme skúsenosť, že podobnou učenosťou sa vyznačovali aj mnohí politickí revolucionári. Na nich sa hodí Démokritov postreh, podľa ktorého „*nerozumní túžia po tom, čo je vzdialené, pričom prítomnosť, hoci je užitočnejšia... ničia*“. *Ničenie prítomných dobier v mene budúcich hypotetických dobier* je vlastné stúpencom revolučného ducha, ktorí si bez „veľkého premýšľania“ osvojili dobovo posvätenú vzdelanosť.

2. Posledný základ Démokritovej etiky

Do akého kontextu Démokritos umiestňuje človeka, ktorému vyššie uvedenými úvahami ukazuje smer k naplneniu života? Podľa neho existuje „*nekonečné množstvo svetov, ktoré sa líšia veľkosťou. V niektorých nie je ani slnko, ani mesiac, ale v niektorých sú väčšie ako naše a v niektorých je ich viac. Vzdialenosti svetov sú nerovnaké, niekde je ich viac, inde menej, niektoré rastú, iné prekvitajú, ďalšie zanikajú, tu vznikajú, tam miznú. A navzájom sa ničia narážajúc do seba.*“

Podľa jedného zo zakorenených názorov na starovek mali vtedajší ľudia *beznádejne uzavretú predstavu o svete*, ktorú si vytvorili preto, aby sa v ňom cítili pohodlne a nebolí vystavení neznesiteľným existenciálnym obavám. Pre Démokrita to určite neplatí. V jeho vízii je človek *nepatrnou súčasťou nekonečnej dynamickej reality* pozostávajúcej z nekonečného počtu svetov, ktoré sa súčasne rodia, rastú, upadajú a zanikajú. A celá táto bytostná panoráma má iba čisto hmotnú povahu. Najvyššia moc v skutočnosti patrí *slepej nutnosti*, v súlade s ktorou dochádza k formovaniu jednotlivých svetov, k ich trvaniu i rozpadu.

Poslednými prvkami všetkých svetov sú atómy, ktoré vstupujú do vzájomných vzťahov, pričom „*každý z nich si zachováva svoju vlastnú prirodzenosť*“. Nespočetné planéty nie sú nič iné než konglomeráty pôvodných telies, čo znamená, že všetko od nich odvodené má iba prípadkový a úplne náhodný charakter. To isté platí aj pre človeka. Je *náhodnou organizáciou atómov* vo svojej telesnosti i vo svojom duševnom rozmere. Pre jeho slobodu, a teda pre jeho morálny život, nie je vytvorený nijaký bytostný priestor, pretože všetko je beznádejne pohltené náhodnou dynamikou hmotných častíc.

Celá Démokritova etika sa tak rozpadáva a zostávajú z nej len pekne znejúce, ale prázdne slová. Príklad tohto veľkého antického mysliteľa ukazuje, že jeho morálne presvedčenie *nebolo pokryté adekvátnymi racionálnymi kategóriami*, takže kleslo na úroveň *vnútorne protirečivej viery*. Podobná myšlienková kolízia sa v dejinách udiala aj mnohým iným filozofom. Etika, ktorá nemá solídnu teoretickú základňu, sa stáva nevierohodnou a mení sa na ideológiu, ktorej obsah možno ľubovoľne meniť podľa preferencií jej autora.

V nezávideniahodnej Démokritovej pozícii sa ocitajú všetci moderní humanisti, ktorí nás zahŕňajú vznešenými morálnymi apelmi, ale zároveň vyznávajú materialisticko-evolučnú dogmatiku. Hovoria o hodnote človeka a nevidia, že ich základný pohľad na realitu implikuje radikálnu devalváciu všetkého, čo považujú za cenné a hodnotné.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/humanizmus-na-hlinenych-nohach/>